

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**“Формування навичок переказу у дітей дошкільного віку
із загальним недорозвиненням мовлення”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL2-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Іванна ПАВЛІШ

Керівник:

Людмила ЛІСОВА,

кандидат педагогічних наук,

доцент, старший викладач

Рецензент:

Олег ОПАЛЮК,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри психолого-медико-педагогічних

основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКАЗУ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Розвиток навички переказу у дітей дошкільного віку	6
1.2. Специфіка формування навички переказу у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	10
1.3. Комунікативно-розвивальне середовище, як засіб формування навички переказу.....	15
Висновки до першого розділу	20
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧКИ ПЕРЕКАЗУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	21
2.1. Діагностика сформованості навички переказу у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення	21
2.2. Аналіз результатів дослідження	28
Висновки до другого розділу.....	40
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА З ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ПЕРЕКАЗУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	41
3.1. Обґрунтування методики формування навички переказу у дітей шкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.....	41
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	48
Висновки до третього розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Мовленнєва діяльність відіграє важливу роль у житті людини, адже жодна інша діяльність не можлива без її участі. Вона передує, супроводжує, а іноді й формує основу різних видів діяльності. Основною метою мовленнєвої діяльності є передача думок від однієї людини до іншої за допомогою висловлювань.

Зв'язне оформлення висловлювання є необхідною умовою для його створення та сприйняття. Оволодіння зв'язним мовленням має велике значення для дитини, адже лише морфологічно та синтаксично правильно оформлене мовлення стає зрозумілим для співрозмовника і слугує ефективним засобом спілкування з дорослими та однолітками.

Проблема розвитку зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення (далі – ЗНМ), а також пошук сучасних методів і підходів до корекції мовленнєвих порушень висвітлюється в працях: О. Бєлової, А. Богуш, Н. Гаврилової, Е. Данілавічюте, А. Колупасєвої, О. Константи́нів, О. Мілевської, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Ткач, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін. Аналіз наукових досліджень свідчить про труднощі, які виникають у процесі опанування основних форм зв'язного мовлення, зокрема переказу та складання розповідей із використанням наочності або за заданим планом [4; 8; 25; 29; 50; 52; 60; 65; 67; 68; 69; 73; 75].

Під час переказу діти часто зводять свої висловлювання до простого перерахування зображених об'єктів і їхніх дій. Вони фокусуються на другорядних деталях, ігноруючи основний зміст. Крім того, у процесі переказу виникають труднощі з відтворенням логічної послідовності подій [60].

Розвиток навичок переказу у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня є важливою частиною навчального процесу, оскільки це вміння суттєво впливає на всебічний розвиток особистості дитини. Зокрема,

переказ активно сприяє вдосконаленню пізнавальних процесів, таких як сприймання, увага, пам'ять, уява та мислення, а також допомагає збагачувати й уточнювати знання про навколишній світ [52].

Актуальність розглянутої проблеми сприяла вибору теми дослідження **"Формування навичок переказу у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення"**.

Об'єкт дослідження – діти дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет дослідження – формування навичок переказу у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати методику формування навичок переказу у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Відповідно до мети, визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз науково-теоретичної та методичної літератури з обраної тематики.
2. Визначити особливості та рівні сформованості навичок переказу у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.
3. Розробити програму формування навичок переказу у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.
4. Провести якісний та кількісний аналіз результатів дослідження.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів**: *теоретичні*: визначення теоретичних позицій дослідження та його ключових понять шляхом вивчення психолого-педагогічної літератури засобами аналізу, синтезу, порівняння, систематизації даних наукових джерел із досліджуваної тематики; *емпіричні*: виявлення рівнів сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності; формувальний експеримент для реалізації програми формування навичок переказу у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Експериментальна база дослідження: Комунального закладу дошкільної освіти компенсуючого типу, с. Лисятичі, Стрийської міської ради Стрийського району Львівської області

Експериментальна вибірка: в дослідженні брали участь 11 дітей шостого року життя, зокрема: 5 – із загальним недорозвиненням мовлення III рівня; 6 – з нормотиповим мовленнєвим розвитком (надалі НТМР).

Практичне значення здобутих результатів полягає в можливості впровадження матеріалів дослідження у освітньому процесі закладів дошкільної освіти, в освітню діяльність вчителів-логопедів, педагогів-вихователів, батьків вихованців, на курсах підвищення кваліфікації.

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи висвітлені на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Основні теоретичні положення відображені в публікації "Актуальність потреби формування навички переказу у дітей із загальним недорозвиненням мовлення".

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

1. Результати аналіз науково-теоретичної та методичної літератури дали змогу ґрунтовно вивчити особливості розвитку дітей із ЗНМ III рівня. Описані твердження науковців щодо визначення ЗНМ різних рівнів. Вивчення фонетичні, граматичні, лексичні складові мовлення та їх стан на кожному рівні загального недорозвинення мовлення та в кожному віковому періоді дошкільного розвитку особистості дитини.

Розглянуто поняття «розвивальне освітнє середовище». Доведено, що середовище, в якому відбувається розвиток комунікативного аспекту мовленнєвої діяльності у дітей із ЗНМ можемо визначити як «комунікативно-розвиткове середовище». Структура феномена «комунікативно-розвивальне середовище» складається з трьох компонентів: основного – «середовище» та понять, які визначають його особливості – «комунікативне» і «розвивальне».

Обґрунтовано необхідність розробки методики формування навички переказу у дітей із ЗНМ III рівня та окреслено напрямки наступного пошуку сприятливих шляхів корекційно-розвивальної роботи.

2. Визначили особливості та рівні (високий, середній, низький) сформованості навичок переказу у дошкільників із ЗНМ.

З метою вивчення вміння переказувати у дошкільнят з НТТР та із ЗНМ III ми звернули увагу на стан сформованості фонематичних процесів, звуковимови, лексична та граматична складова і безпосередньо переказу.

Обстеження проводилося в такій послідовності: фонематичні процеси, звуковимова, лексична складова, граматики, переказ казки. Детальний аналіз стану сформованості всіх компонентів дозволив визначити актуальний рівень розвитку на основі результатів констатувального експерименту. Високий рівень виявлено у 70% дітей із НТТР, тоді як серед дітей із ЗНМ III рівня виконання завдань на цьому рівні не спостерігалось. Середній рівень був притаманний усім групам: 30%

дошкільників із НТМР і 64% дітей із ЗНМ III рівня. Низький рівень продемонстрували лише діти із ЗНМ III рівня, що склало 36%.

3. Створено програму для розвитку навичок переказу у дітей дошкільного віку із ЗНМ.

На основі результатів констатувального етапу дослідження були розроблені основні положення програми для наступного етапу експерименту, спрямованого на формування навичок переказу тексту у дітей із ЗНМ III рівня.

Метою корекційної роботи з такими дітьми є створення стійкої системи пізнавальних навичок, мовленнєвих знань, комунікативного досвіду та розвиток уміння переказувати. Одним із ключових аспектів роботи є розширення спектра комунікативної взаємодії, що охоплює вміння аналізувати власні та чужі дії, а також переносити засвоєні раніше навички в подібні ситуації.

Для реалізації програми формувального етапу особливу увагу було зосереджено на ролі комунікативно-розвивального середовища в мовленнєвому розвитку дітей із ЗНМ.

У межах нашого дослідження комунікативно-розвивальне середовище розглядалося як сукупність умов (матеріально-технічних та програмно-методичних), що сприяють виникненню комунікативного інтересу, забезпечують якісний розвиток взаємодії дітей з однолітками та дорослими, корекцію мовленнєвих порушень і формують позитивну мотивацію до спілкування. Створення такого середовища в закладі дошкільної освіти стало ключовим інструментом для формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності, зокрема навичок переказу, у дітей із ЗНМ III рівня. Усі елементи, що оточують дитину, сприяли цьому процесу: іграшки, книжки, музичні інструменти, рослинний і тваринний світ, спортивний інвентар, спеціально облаштовані куточки й зони, однолітки, дорослі, а також організація групового приміщення, ігрового майданчика та території закладу дошкільної освіти.

Запропонована методика включає використання як традиційних методів (словесних, наочних, практичних), так і спеціальних, що враховують особливості мовно-пізнавальної діяльності дітей із ЗНМ III рівня. Зокрема, це асоціативні прийоми, такі як: словесні асоціації, вільні асоціації, колірні, предметні, нюхові, смакові та тактильні асоціації. Ці прийоми спрямовані на пошук дитиною об'єкта, який викликає асоціацію із запропонованим словом, предметом чи ситуацією. Їх використання в ігрових заняттях із дітьми п'ятирічного віку із загальним недорозвитком мовлення допомогло скорегувати недоліки у розвитку пізнавальних функцій, сприяло вдосконаленню відчуттів, розвитку комунікативної активності та зробило процес навчання і виховання більш комфортним і приємним.

Програма формувального етапу включала різноманітний зміст, зокрема: ігри-заняття, тематичні бесіди, тренінги, екскурсії, спостереження; дидактичні, настільні, розвивальні, ейдетичні ігри та вправи, а також сюжетно-рольові ігри. Особливу увагу приділено іграм для розвитку зорового, слухового, рухового, складового, граматичного, лексичного та синтаксичного прогнозування. До програми також входили конструктивно-будівельні ігри, конструювання з природних матеріалів, піскотерапія, ігри для розвитку дрібної моторики, народні та рухливі ігри, а також зорові гімнастики.

Використовувалися різні види театральної діяльності, психогімнастичні вправи, музично-ритмічні заняття, слухання творів класичної та народної музики, а також читання й переказ художніх творів. Особливе значення надавалося моделюванню та аналізу комунікативних ситуацій, складанню зв'язних розповідей різного типу, інтеграції різноманітних видів ігор у освітній процес, а також використанню активної участі педагога в ігровій діяльності та його безпосередньому керівництві іграми дітей.

4. Проведено якісний та кількісний аналіз результатів дослідження. Порівняльний аналіз стану сформованості всіх складових переказу дозволив встановити рівень розвитку у дошкільнят із ЗНМ III рівня в ЕГ та КГ. Високий рівень було виявлено у 30 % дітей із ЗНМ III рівня ЕГ та 8 % дітей КГ. Середній рівень виконання нами встановлено у 40% дітей ЕГ та у 44 % дітей КГ. Виконання завдання на низькому рівні залишилось у 30 % дітей ЕГ та 48 % дітей із ЗНМ III рівня КГ.

Нами встановлено, що проведення корекційно-розвивальної роботи сприяє підвищенню загального рівня сформованості уміння переказувати у всіх досліджених, на що вказують результати отримані в ЕГ. За узагальненими даними формувального дослідження 30 % дітей із ЗНМ III рівня вийшли на високий рівень сформованості уміння переказувати. Їх виконання завдань відбувалося уже без значних труднощів (швидко справлялися із завданням, Усі справи виконувалися більш усвідомлено, а концентрація уваги була достатньою для сприйняття та засвоєння корекційно-розвивального матеріалу. За результатами спілкування з батьками, у дошкільнят із ЗНМ III рівня з експериментальної групи спостерігалось підвищення пізнавальної активності та успішності у заняттях у садочку. Водночас у дошкільників із ЗНМ III рівня з контрольної групи рівень виконання завдань залишився майже незмінним.

Проведене дослідження, незважаючи на його тематичну цілісність і логіко-змістову завершеність, ми плануємо продовжити наукові пошуки в даному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусишина Л. Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць*: 2007. С.18-23.
2. Базима Н. В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2014. 22 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: [http:// osvita.ua / legislation/doshkilna-osvita/30154](http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/30154).
4. Белова О. Мовленнєва готовність до шкільного навчання дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. № 3 (107). С. 3-11.
5. Богуш А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. 355 с.
6. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272с.
7. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : «Ранок», 2011. 176с.
8. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 216 с.
9. Бондарь В. І., Синьов В. М. Дефектологічний словник: навч. посіб. Київ : МП Леся, 2011. 528с.
10. Бондар В. І., Синьов В. М., Тищенко В. В. Тенденції розвитку освіти дітей з психофізичними вадами в Європі та Україні. *Збірник наукових*

праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна. 2012. № 19. С. 165-170.

- 11.Бондар В. І., Синьов В. М., Тищенко В. В. Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні? *Рідна школа*. 2012. № 8-9. С. 20-27.
- 12.Брушневська І. М. Види і функції ймовірного прогнозування. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2015. №19. С.186-191.
- 13.Брушневська І. М. Формування фонетичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в онтогенезі. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (42). С.11-15.
- 14.Брушневська І. М. Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного онтогенезу. *Педагогічні науки*. 2016. №LXX (1). С.84-89.
- 15.Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. №2(3). С.109-114.
- 16.Брушневська І. М. Закономірності розвитку фонематичних процесів у дітей п'ятого року життя із ЗНМ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2017. №33. С. 5-11.
- 17.Брушневська І. М. Дослідження стану сформованості лексики у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2017. №3(58). С.39-45.
- 18.Брушневська І. М. Роль партнерської взаємодії з батьками у процесі формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із ЗНМ. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 16-17 лютого. 2018. Одеса, 2018. С.48-51.

- 19.Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ, 2005. С. 588.
- 20.Вашуленко М. С. Навчання рідної мови. *Навчання і виховання учнів 2 класу*. К , 2003. С. 126-169.
- 21.Волкова Н. П. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2007. 616с.
- 22.Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.
- 23.Гаврилова Н. С. Типи порушень артикуляційної моторики та особливості їх корекції. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць: вип. 8. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. Т. 1. С. 54-64.
- 24.Гаврилова Н. С. Анатомо-фізіологічні особливості периферійних органів мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць. Вип. IV. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2014. С. 30-48.
- 25.Гаврилова Н.С. Система корекції порушень фонетичного боку мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Збірник наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. №27. С. 37-44.
- 26.Гавриш Н. В.Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Луганськ : Альма-матер, 2004. 131с.
- 27.Глухов В. П. Психолінгвістика. Теорія мовної діяльності. К : АСТ, 2007. 223 с.
- 28.Грибань Г. В. Дослідження особливостей оволодіння дієслівною лексикою молодшими школярами із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії. Вип. 2. Київ : Актуальна освіта 2005. С.47-53.
- 29.Данілавичюте Е. А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичок читання.

Теорія і практика сучасної логопедії. Київ : Актуальна освіта, 2006. Вип.3. С.119-136.

- 30.Дегтяренко Т. Концепція соціодинаміки корекційно-реабілітаційної діяльності. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 2. С.11-21.
- 31.Денисенко Н. Ф. Через рух - до здоров'я дітей: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 88 с.
- 32.Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 304 с.
- 33.Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
- 34.Діагностична карта мовленнєвої готовності дитини старшого дошкільного віку до вступу у школу : свідоцтво про право власності на науковий твір № 73890; заяв. № 74590, 26.07.2017; опубл. 20.09.2017. 37 с.
- 35.Ельконін Д. Б. До питання періодизації психологічного розвитку в дитячому віці. *Загальна психологія*. 1971. №4. С. 6-20.
- 36.Засєкіна Л. В. Психолінгвістична діагностика. Луцьк : Вежа, 2008. 188 с.
- 37.Ігнат'єва С.А. Мовленнєвий розвиток. Шостий рік життя. Х.: Видавництво «Ранок», 2011. 112 с.
- 38.Ільяна В. М. Попередження дислексій у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: навч.- метод.посіб. Київ : [б.в.], 2014. 120с.
- 39.Ілляшенко Т. Д. Про готовність дітей до шкільного навчання. *Початкова школа*. 2002. № 3. С. 69-71.
- 40.Ілляшенко Т. Д. Чому їм важко вчитися? Діагностика і корекція труднощів у навчанні молодих школярів : метод. Посібник. Київ : Початкова школа, 2003. 127 с.
41. Інклюзивна освіта : стан і перспективи розвитку в Україні. Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за підтримки програми ІВРР-

- TACIS Європейської комісії, м. Київ, 5-6 жовт. 2007 р. Київ : ФОП Придатченко П. М., 2007. 180 с.
- 42.Інклюзивне навчання : Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
- 43.Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку. Київ : Фенікс, 2008. 497с.
- 44.Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти. Київ : НМЦВО. 2003. 300 с.
- 45.Касілова Л. С. Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. Таврійськ. вісн. освіти. 2013. № 3. С.56-60.
- 46.Ковшар О. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія ; Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ». Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. 370 с.
- 47.Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. Київ : САММІТ-книга, 2008. 270с.
- 48.Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. Особлива дитина : навчання і виховання. 2014. № 3 (71). С.7-13.
- 49.Колупаєва А. А., Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 197 с.
- 50.Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 123 с.
- 51.Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посібник. Київ : Знання, 2010. 293 с.
- 52.Константинів О., Ткач О. Особливості розробки комунікативного паспорту як засобу формування комунікативної взаємодії у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної*

- освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: Вип. 21. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. С.61-74.*
- 53.Крутий К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя : ЛПІС, 2005. 208 с.
- 54.Лактюшина Л. Т. Формування уявлень про слово у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 1. С.187-193.
- 55.Ленів З. П. Моделювання педагогічних інновацій у процесі фахової підготовки корекційних і соціальних педагогів. *Готовність педагогів до інноваційної діяльності в умовах безперервної післядипломної педагогічної освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне, 2011. С.16-20.
- 56.Леута, О. І. Дієслівні речення в українській літературній мові: структура, семантика, моделі. Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2009. 35 с.
- 57.Луценко І. Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності різнопрофільних фахівців в інклюзивному навчальному закладі. *Особлива дитина: навчання та виховання*. 2015. № 2 (74). С.35-44.
- 58.Мілевська О.П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Педагогічні науки* : Збірник наукових праць. Херсон: Херсонський державний університет, 2017. Вип. LXXVIII, Т. 2. С. 86-91.
- 59.Мілевська О.П. Вивчення лексико-семантичної трансформації у старших дошкільників. *Сучасний вимір психології та педагогіки: зб. за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 24-25 травня 2019 р.)*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. С.70-74.
- 60.Мілевська О.П. Дослідження категоріальності описової лексики у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *International scientific and practical conference "Innovations and modern*

technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine”: Conference Proceedings, May 5-6, 2017. Sandomierz. P. 83-88.

61. Мілевська О. П. Специфіка засвоєння дієслівної семантики дітьми із загальним недорозвиненням мовлення: Materials of the XXVII the Intern. Science Conf. «Multidisciplinary academic research and innovation», Amsterdam, Netherlands, 2021. PP. 459-464.
62. Палій А. А. Дитяча психодіагностика. К. : Академвидав. 2010. 432 с.
63. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. 2012. № 22. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С.219-222.
64. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: прогр.-метод. комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 283 с.
65. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посібн. Київ, 2014. 238с.
66. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія і практика сучасної логопедії*. Вип. 1. Київ : Актуальна освіта, 2004. С.7-35.
67. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. №2. С.2-11.
68. Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна. Том 2. 2013. С. 396-405.
69. Ткач О. М. Каністерапія як засіб альтернативного спілкування дітей з порушеннями пізнавального розвитку. *Психолого-педагогічний*

супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 9 листопада 2023 р. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2003. С. 304-307.

70. Ткач О. М. Особливості засвоєння словотвірних засобів дітьми з комплексними порушеннями розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. Журнал. Суми: Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 7 (101). С. 308-318.
71. Томич Л. Організація корекційно-розвивального середовища для дітей з порушеннями мовлення в умовах дошкільного навчального закладу корекційно-розвивальної спрямованості. *Вісник інституту розвитку дитини*. Київ, 2010. С. 67-74.
72. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2007. 120 с.
73. Трофименко, Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.
74. Федорович Л. О. Сучасні моделі та підходи до надання освітніх послуг дітям раннього віку з особливими потребами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2016. № 32(2). С.191-196.
75. Шеремет М. К., Кондукова С. В. Фізіологічні і психологічні передумови мовленнєвого розвитку в нормі та патології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. №27. С.5-7.